

Misc. Folkl. Gratanúvols. Gratapalles ocell: «És el capvespre, dalt de les muntanyes, / --- / on el forràs a la milana aquissa, / i el gorjablanc sap atrapar, garneu, / entre greülls i molsa arrapadissa, / el *gratapalles* que no el sent ni el veu», J. M. de Sagarra, *Comte Arnau*, 213. *Gratapannes*. A *gratapantes* 'de quatre grapes', mot que NOLLER degué aprendre a Cerdanya, ross. *gratapantes* (JMoliner), alteració d'una forma ross. occitanoïde a *catre-pantos* 'de quatre potes', a *quatre-pantes*, Vall de Boí, 1965, on hi ha una cova que li donen aquest nom a la Vall de Pedregana, perquè s'hi ha d'entrar d'aquesta manera; a *gratapales* a-emp. (forma suspecta, a comprovar). *Gratapeus*. *Gratapuces*. *Grata-soldats*. *Gratavores*.

A *gratcient*, V. *grat* *Gratellà*, V. *gatell* (GAT) *Gratella*, *gratellós*, *gratera*, *gratibuixar*, *gratibuixes*, V. *gratar* *Gratificació*, *gratificar*, V. *grat*

GRÁTIL, 'voraviu o cordeta que protegeix la vora de la vela del fregadís amb les vergues o antena', mot nàutic, principalment mediterrani, d'etimologia incerta (it. *gratìle* o *gratillo*, prov. *gratieu*, cast. *grátìl*, port. *gurutil*). □ 1.ª doc.: c. 1390.

En el dicc. de rims de L. d'Aversó, que el dona explícitament com a mot paroxíton («accent greu») única rima de *dàtil*, *portàtil* i *escàtil* (1425.4).¹ El tinc testificat a totes les regions catalanes amb costa marítima i consta pertot amb accent a la *á*: «la corda que limita o voreja la vela: el que va arrambat al car i antena és el *grátìl prim*, i l'exterior, el *grátìl gruixut* o de l'escota: van lligats a la vela per mitjà de les empalmadures o lligades de fil d'empalmar», Sant Pol de Mar (1929); 'part de la relinga, vora de la vela des de l'escota a l'extrem del car', el *gratilet* és 'la part inferior' L'Escala (1937); *æ grátìl dā sē vōlō* Felanitx (1964), val. *grátìl*, LPFlores (*Misc. Fabra*, 333) i igual accentua *AlcM* (Bna., Val., Palma), i Moll igual per al de la vela dels molins mallorquins (BDC xxii, 34).²

En castellà *grátìl* es documenta ja el 1573, 1587, 1611 etc. Les altres formes romàniques, en canvi, s'accentuen a l'altra síl·laba: port. *gurutil* (influenciada per *gurupés* 'bauprés'), oc. mod. *gratieu* (*gratillus* en un doc. marsellès del S. XIII en baix llatí), it. *gratìle*: aquest es localitza ja en un text venecià dels Ss. xv o xiv, *gratillo/cratillo* el 1607, *gratula* a Nàpols el 1275 (probablement accentuat en la *á*), avui genov. *gratì* i algunes formes que semblen preses del provençal: venec. *gratìvo*, Ancona *gratìo*, Trieste *gradivo*; mentre que de l'italià és manlleu el gr. mod. *γρᾰντῖλ* (pron. *gradí* o *grandí*), a Cefalònia *γρᾰδῖλ* amb *ð*.

No repetixo ací totes les dades i conjectures etimològiques que vaig fer in extenso en el DCEC. L'única combinació que se sostindria és admetre que un mot atlàntic provinent del germànic es vagi encruear a la Pen. Ibèrica amb un sinònim mediterrani d'origen grec: aquell podria ser un port.-cast. **drate* provinent del neerl. *draad*, al. *drabt* 'fil gruixut o revestit: cordó, filferro', que s'hauria canviat en **drátel*, *-til*, tal com el germanisme *maste* es canvià en *mástel*, *-il* (de fet

Fz. de Navarrete, S. xviii cita una variant *drátìl* de *grátìl*, però no sabem d'on la treu i resta isolada); la forma mediterrània podria venir d'un derivat del grec *κρατύνω* 'jo reforço' (derivat diferent del gr. ant. *κρατυσμός*, mot rar), gr. mod. *κράτυσμα* 'reforç', ço que explicaria la inicial *gr-*. Però ja en el DCEC hi faig constar serioses objeccions, que ens deixen en dubte.³

DERIV.: *Gratilet*, supra.

¹ En el de JMarc (1199) només hi ha *gratill* (rimant amb *perill*, *conill* etc.), que ha de ser el present del verb *gratillar*; sense relació però pot haver estat el que suggerís a Aversó posar-hi el terme nàutic *grátìl*, valuós per a ell com a rim rar i difícil. — ² Deu tenir-hi alguna relació un *garli* «corda que ferma el palanquí», que Amades-Roig (BDC xii, 39), però tractant-se d'una font poc precisa i plena d'inexactituds no ens en podem valer (< *gratill?* *grátìl* × *reling* ètimon de *relinga?*) Una variant *garlinga* de *carlinga* (*AlcM*) pot ser contaminada per *grátìl* o per aquest mot, o bé ser variació fonètica espontània. — ³ Un encruentament del ll. *crates* reixa' amb *gracilis* 'prim, fi', en canvi, ja no fóra idea dubtosa sinó paradigma d'idea apriorística i arbitrària en els aspectes lexicològic i semàntic.

Gratilla, *gratillós*, *gratar*, *gratinya*, *gratipantes*, V. *gratar* *Gratis*, V. *grat* *Gratitja*, V. *gratar* *Gratitud*, V. *grat* *Gratlle*, V. *gralla* *Gratolla*, *gratollar*, *gratonar*, *gratonejar*, *gratonell*, *grator*, V. *gratar* *Gratuit*, *gratuitat*, *gratulació*, *gratular*, *-atori*, V. *grat* *Gratullat*, *gratulós*, *gratunya*, *gratusa* (no *gratussa*), *gratuss(e)jar*, V. *gratar*

GRATZEM, tort., 'planta que conté un granet i un pinyol típics' (*AlcM*), probablement resulta d'un encruentament de l'àr. vg. *gamzén* (àr. *maḡzan*) 'dipòsit, graner' amb el cat. *gra*, *grana*, *graner*; aquell és variant de *MAGATZEM*, cat. dial. *gamatzem*.

GRAU, 'esglaó, escaló', ant., 'rang, dignitat', 'graduació, divisió escalonada', del ll. *GRADUS*, -Ūs 'pas, marxa', 'graó, esglaó', 'graduació', derivat de *GRĀDI* 'caminar'. □ 1.ª doc.: fi S. XIII.

«Lo foc hac --- apetit de engendrar lo gra del pebre, e ajustà quatre punts de si mateix ab tres punts de la terra --- e per açò foren quatre *graus* en lo pebre, en lo qual fo calor en quart *grau*, e seccor en terç *grau*, e humiditat en segon *grau* e fredor en primer *grau*, ço és ---», Llull (*Merav.*, Ag. I, 123.6f.). «Mostra-li per quins *graus* és pujat en aquesta triúmfant victòria e ab quin saber s'i deu refermar», JoMartorell (Ag. II, 156); «*grau* per a pujar en honor», Busa-N. (1507, D-I-3). En l'acc. (la més vella en llatí antic) de 'esglaó', 'graó', es troba encara en català, almenys en plural, i *AlcM* n'aplega uns quants testimonis des de mj. S. xiv fins cap al xvi, si bé amb tendència a convertir-se en genèric toponímic o topònim; en aquesta acc. pogué prendre secundàriament el gènere femení, per analogia de mots com (a)llau, trau 'biga' (TRABES), frau